

OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARIN DUYGULARI TANIMA İLE DUYGULARI YÖNETME VE ARKADAŞLIK BECERİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Arzu ÖZYÜREK*

Özet: Bu çalışmada, çocukların duyguları tanıma durumları ile iki önemli sosyal beceri olan duyguları yönetme becerileri ve arkadaşlık becerileri arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmıştır. Çalışma grubu, okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 4-6 yaş grubunda 121 çocuktan oluşmuştur. Verilerin toplanmasında Kusche Duygu Envanteri ve Okul Öncesi Sosyal Beceri Değerlendirme Envanteri (OSBED) Öğretmen Formu kullanılmıştır. Verilerin analizi SPSS paket programı kullanılarak yapılmıştır. Değişkenler arası farkların belirlenmesinde Mann Whitney U ve Kruskal Wallis H testleri kullanılmış, ölçek puanları arası ilişkinin belirlenmesinde Pearson Korelasyon katsayısından yararlanılmıştır. Sonuç olarak; okul öncesi çocukların arkadaşlık becerilerinin cinsiyet değişkeninden etkilendiği, arkadaşlık becerilerinin kız çocuklarda erkek çocuklardan daha iyi olduğu belirlenmiştir. Çocukların yaşı arttıkça arkadaşlık becerileri ve duyguları yönetme becerilerinin olumlu yönde arttığı belirlenmiştir. Duyguları tanıma durumları ile arkadaşlık becerileri arasında, ayrıca arkadaşlık becerileri ile duyguları yönetme becerileri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$). Çocukların duygusal kavramları tanıma düzeyleri ve duygularını yönetebilme becerileri arttıkça arkadaşlık becerilerinin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Çocuklar, Duyguları Tanıma, Duyguları Yönetme Becerileri, Arkadaşlık Becerileri, Sosyal Beceriler.

CORRELATION BETWEEN EMOTIONS RECOGNITION AND EMOTIONS MANAGEMENT AND FRIENDSHIP SKILLS OF PRE-SCHOOL CHILDREN

Abstract: The objective of the present study is to investigate the relationship between emotions recognition of children and two important social skills, emotions management and friendship skills. Study group included 121 4-6 age group children that attend a pre-school education institution. Data were collected with Kusche Emotion Inventory and Pre-School Social Skill Assessment Inventory (PSSAI) Teacher Form. Data analysis was conducted with SPSS software. Mann Whitney U and Kruskal-Wallis H tests were used in determination of the differences between variables, while Pearson correlation coefficient was used to determine the correlation between scores obtained in the scales. As a result, it was determined that friendship skills of pre-school children were affected by gender variable and female children had better friendship skills when compared to male children. It was also identified that children's friendship and emotions management skills improved as the children grew older. A positive and significant correlation was determined between emotions recognition and friendship skills and also between friendship and emotions management skills ($p<0,05$). It was concluded that children's friendship skills improved as their level of recognition of emotional concepts and skills of managing their emotions increased.

Keywords: Pre-school Children, Emotions Recognition, Emotions Management Skills, Friendship Skills, Social Skills.

1. GİRİŞ

Okul öncesi dönem, çocuğun tüm gelişim alanlarının temellerinin atıldığı ve gelişimin desteklenmesinin önemli olduğu yılları kapsamaktadır. Çocukların, erken çocukluk döneminde duygusal deneyim ve ifadelerinin düzenlenmesi, oldukça önem taşımaktadır. Çünkü duygular, insan olmanın bir özelliğidir ve günlük hayatta önemli bir yere sahiptir.

* Doç. Dr., Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, a.ozyurek@karabuk.edu.tr

Duygusal gelişim, bireyin başkalarının duygu ve düşüncelerini anlamlandırmasını ve çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurmasını sağlayan bir süreçtir (Aydoğan, Özyürek ve Gültekin Akduman, 2015). Duygusal gelişimi desteklenen çocuklar, yeterliklerini ortaya koyarak becerileri doğrultusunda başarılarını sergilerler ve bu başarılarından dolayı özgüvenli iletişim, sorumluluk alma, liderlik sergileme ve duygularını ifade etmede yetkinlik gösterebilirler (Aydoğdu ve Samancı, 2016). Sosyal bir varlık olan insanın çevresine uyum çabaları, doğumdan itibaren başlamakta ve yaşam boyu devam etmektedir. Sosyal gelişim, bireyin yaşadığı çevrenin gerektirdiği koşullara duyarlı ve başkalarıyla uyum içinde yaşama süreci, ait olduğu topluluğun bir üyesi gibi davranabilme yetisi olarak tanımlanabilir (Gülay ve Akman, 2009; Ünsal, 2010; Atay, 2011; Yükselen, 2011). Bu açıdan bakıldığında hemen her toplumda, sosyalleşmenin ilk ve en önemli temel noktası, küçük yaşlardan itibaren çocuğa istenilir davranışlar kazandırmak ve bu davranışları biçimlendirmektir (Ömeroğlu vd., 2012).

Sosyal ve duygusal gelişim, alan yazında, genellikle birlikte ele alınan ve birbiriyle yakından ilişkili iki gelişim alanıdır. Kuramsal açıdan bakıldığında, sosyal ve duygusal gelişimin bebeklik döneminden itibaren ele alındığı görülmektedir. Özellikle ilk çocukluk döneminde, çocuğun duygusal denetimi biçimlenmeye başlamakta, dil ve bilişsel yeterliklerin artması da çocuğun duygularını toplumun kabul göreceği şekilde dışavurmasını sağlamaktadır (Güngör, 2003, *Yazgan-İnanç, Bilgin ve Kılıç-Atıcı, 2007*). Erikson, yaşamın ilk yılında çocuğun ihtiyaçlarının doyurulmasının, temel güven duygusuyla birlikte toplumsallaşmanın özünü oluşturduğunu, 1-3 yaşlarında çocuğun özerkliğini kazanmaya başladığını ve 3-6 yaşlarında bağımsız hareket edebilme becerisinin gelişmesiyle birlikte fiziksel ve sosyal çevreyi daha fazla araştırdığını, 6-12 yaşlarında ise sosyal çevresinin oldukça genişlediğini ve her aşamada çevredeki yetişkin tutumlarının etkisinin önemli olduğunu ileri sürmektedir (Gander ve Gardiner, 2001; Ataman vd., 2005; Fazlıoğlu, 2009; Senemoğlu, 2012; Aydoğan, Özyürek ve Gültekin Akduman, 2014; Özgün, 2015). Modeli gözlemleme ve taklit etmeyle davranışların öğrenildiğini ileri süren Bandura, sosyal öğrenme kuramında bireysel faktörlerle, bireyin davranışı ve çevrenin karşılıklı etkileşimi içinde birbirini etkilediğini vurgulamıştır (Senemoğlu, 2012; Driscoll, 2012). Sosyal ve duygusal becerilerin, başlangıçta aile ortamında ve sonrasında akran gruplarında farkında olmadan doğal süreç içerisinde gözlem ve model alma yolu ile öğrenildiği söylenebilir (Avcıoğlu, 2007). Özyürek, Yavuz ve Begde (2014) okul öncesi çocuklarla yaptıkları çalışmada, çocukların sosyal beceri düzeylerinin yetişkin etkileşimleriyle ilişkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

İnsanların şefkat görmek, mutluluk elde etmek, kabul görmek, dost edinmek ve kendilerini iyi hissetmek gibi nedenlerle sosyal etkileşimlere gereksinimi vardır (Goldstein, Kaczmarek ve English, 2002; Ömeroğlu vd., 2012). Bireysel hedeflere ulaşmayı kolaylaştırarak yaşam kalitesini artıran sosyal ve duygusal beceriler, sosyal ilişkileri başlatıp devam ettirmede ve yaşamdaki sorunların çözümünde kolaylık sağlayan becerilerdir. Bu beceriler, selamlaşma ve özür dileme gibi başlangıç becerileri, duyguları ifade etme ve duyguları yönetme, akranları ile olumlu ilişkileri başlatıp sürdürme, problem çözme ve daha pek çok beceriyi kapsamaktadır (Westwood, 1993; Yüksel, 2001; Kapıkıran, İvrendi ve Adak, 2006; Özabacı, 2006; Sorlie, Hagen ve Ogden, 2008; Gülay ve Akman, 2009). Sosyal ve duygusal yeterlik, çocukların sosyal becerileri öğrenmelerine, kendilerinin ve başkalarının duygusal durumlarını anlayarak kişiler arası ilişkileri düzenlemelerine ve karşılaştıkları problemleri çözebilmelerine imkân tanımaktadır (Arda, 2011). Bu becerilerdeki yeterlik, çocuğun çevresine sosyal uyumunu kolaylaştırmaktadır (Gresham, Sugai ve Horner, 2001; Mukay Yüksel, 2009). Özellikle yeni

arkadaşlıklar kurma ve bu arkadaşlıkları sürdürme becerileri sosyalleşme sürecinde önemlidir (Arda, 2011).

Arkadaşlık becerileri, erken çocukluktaki önemli gelişimsel hedeflerden biridir. Okul öncesi yıllarda arkadaşlıklar kurma, çocukların sosyal, kavramsal, işbirliği ve duygusal gelişimi için temel becerileri öğrenme ve uygulamaya koymak için fırsatlar içerir. Arkadaşlıklar çocuklara, ait olma ve güven duygusu oluşturup stresi azaltarak yarar sağlar. Erken çocukluk döneminde kurulan başarılı arkadaşlıklar, çocuğun yaşam kalitesini artırır. Arkadaşlık kurma, birçok sözel ve sözel olmayan sosyal etkileşimleri kapsar, sosyal algı ve öz düzenleme davranışlarını kullanma becerilerini gerektirir (Yu, Ostrosky ve Fowler, 2011).

Duygusal ve sosyal gelişim yaş, cinsiyet, beyin gelişimi, mizaç gibi bireysel özellikler, kültür, etkinliklere katılım, ebeveyn-çocuk etkileşimleri, model olma, akran ilişkileri, eğitim ortamı ve okul-aile işbirliğinden etkilenebilmektedir (Snow ve Powell, 2008; Guralnick, 2006; Özaydın, 2006). Bebeklik, okul öncesi ve okul yıllarındaki sosyal-duygusal gelişimin niteliği arasında önemli bir bağ olduğu, bebeklikte hissedilen güvenin çocukluk ve hatta yetişkinlik dönemini de etkilediği bulunmuştur. Güven içinde büyüyen çocuk, sosyal olarak daha fazla uyum sağlamakta ve daha az davranış problemleri ve psikolojik problemler yaşamaktadır (Dumont ve Paquette, 2013). Güvenli ebeveyn-çocuk bağlanması olumlu arkadaş ilişkilerinin habercisi iken, olumsuz ebeveyn-çocuk ilişkilerinin daha az olumlu bağlanma ve daha az arkadaşlık bağlanması ile sonuçlandığı görülmüştür (Yu, Ostrosky ve Fowler, 2011).

Alan yazın incelendiğinde, sosyal ve duygusal gelişimin yakından ilişkili olduğu, duyguları tanıma ve anlamlandırmanın sosyal beceriler üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Çocukların duyguları tanıma ve anlamlandırmayı öğrenmeleri ile birlikte daha olumlu arkadaşlıklar kuracakları, duygularını yöneterek daha az saldırgan ve uyumsuz davranışlar sergileyecekleri öngörülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, okul öncesi çocukların duyguları tanıma durumları ile iki önemli sosyal beceri olan arkadaşlık becerileri ve duyguları yönetme becerileri arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Çalışma, ele alınan bir durumu olduğu gibi ortaya koymayı amaçlayan betimsel tarama modelinde tasarlanmış nicel bir çalışmadır. Tarama deseninde, örneklemden elde edilen bilgiler yorumlanarak genel çıkarımlarda bulunmaya çalışılmaktadır (Creswell, 2016).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmada, amaçlı örnekleme yöntemi ile kendilerine ulaşılabilen, 4-6 yaş grubundaki 55'i kız, 66'sı erkek 121 çocuk çalışma grubunu oluşturmuştur. Amaçlı örnekleme yönteminde, evrenin özellikleri belirlenir ve bu özelliklere sahip bireyler örnekleme alınmaya çalışılır (Johnson ve Christensen, 2014). Çalışma grubunda yer alan çocukların %17,4'ü 4 yaş, %35,5'i 5 yaş ve %47,1'i 6 yaşında olup anasınıfı veya anaokuluna devam etmektedirler.

2.3. Veri Toplama Araçları

Çalışmada, çocukların duygusal kavramları tanıma durumlarının belirlenmesinde Kusche Duygu Envanteri, arkadaşlık becerileri ve duyguları yönetme becerilerini belirlenmesinde

Okul Öncesi Sosyal Beceri Değerlendirme Envanteri (OSBED) Öğretmen Formu kullanılmıştır.

Kusche Duygu Envanteri (Kusché Emotional Inventory- KEI); Kusche (1984) tarafından, çocukların duyguları tanımlama ve duyguları okuma becerilerini değerlendirmek için geliştirilmiştir ve her duygu kavramı 2 kez, 2 farklı çizgi resim setiyle test edilmektedir. Envanterin Duygusal Kavramları Tanıma alt boyutu, Speltz ve arkadaşları (1999) tarafından okul öncesi dönem çocuklarının alıcı duygu dilini değerlendirmek için revize edilmiş olup 30 maddeden oluşan testin Cronbach's α değerleri ön testte .75 ve son testte .81 olarak bulunmuştur. Ölçekte, "Sevgi dolu, üzgün, utanmış, korkmuş, heyecanlanmış, kafası karışmış, yaptığı bir şeyden dolayı mahcup olmuş, kızgın, şaşırılmış, öfkeden köpürmüş, gurur duymuş, endişeli, mutlu, yorgun ve hayal kırıklığına uğramış" duyguları yer almaktadır. Bu duygulardan her biri, çocuğa iki kez sorulmaktadır. Çocuktan, kendisine gösterilen dört duygu ifade eden resim arasından, sorulan duyguyu ifade eden resmi göstermesi istenmektedir. Doğru gösterilen her bir duygu için 2 puan verilmektedir. Eğer çocuğun gösterdiği resim, hedeflenen duygu resmine yakın özellikte ise 1 puan verilir. Alınabilecek en yüksek puan 60'tır ve bu toplam puanlar doğrultusunda yüzdelik olarak ifade edilmektedir (Akt. Arda, 2011). Türkçeye uyarlama ve geçerlik-güvenirlik çalışmaları Arda (2011) tarafından yapılmış ve 4-5 yaş grubu çocuklar için Cronbach's α katsayısı .84 olarak bulunmuştur.

Okul Öncesi Sosyal Beceri Değerlendirme Ölçeği (OSBED) Öğretmen Formu; Ömeroğlu ve arkadaşları (2012) tarafından geliştirilmiştir. Başlangıç Becerileri (12 madde), Akademik Destek Becerileri (11 madde), Arkadaşlık Becerileri (13 madde) ve Duygularını Yönetme Becerileri (12 madde) olmak üzere dört alt boyuttan oluşmakta ve öğretmenlerin sınıfındaki çocuklarla ilgili gözlemlerini verilen ifadelerle uygun olarak kaydetmeleri istenmektedir. Bu çalışmada ele alınan Arkadaşlık Becerileri; çocukların olumlu akran etkileşimini geliştiren becerilerdir. Duygularını Yönetme Becerileri; çocukların duygularını (mutlu, üzgün, kızgın, vb.) tanıma ve kontrol etme becerileridir. Bu beceriler çocukların, günlük yaşantılarında sıklıkla karşılaştıkları engellenme, anlaşmazlık yaratan durumlar karşısında yaşadıkları stres, öfke vb. duygularını fark etme, kontrol etme, kendilerine ve başkasına zarar verecek saldırganlık davranışlarına dönüşmeden uygun olumlu sosyal tepkiler kazanmalarını sağlayan becerilerdir. OSBED 3-6 yaş grubu 3324 çocuğun öğretmen formundan elde edilen güvenilirlik katsayısı .96 olarak belirlenmiştir. Çocukların sosyal gelişim becerileri, ölçek tam puan ve alt boyuttan alınan toplam puanların yer aldığı yüzdelik norm dilimlerine göre yorumlanmaktadır (Ömeroğlu vd., 2014).

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Kusche Duygu Envanteri, çocuklara sınıf dışı ortamda bireysel olarak uygulanmıştır. Çocukların öğretmeninden ise OSBED Öğretmen Formu Arkadaşlık Becerileri ve Duyguları Yönetme Becerileri maddelerini, çocuğa ilişkin gözlemlerinden yararlanarak doldurması istenmiştir. Toplanan veriler bilgisayar ortamında SPSS programı ile analiz edilmiştir. Verilerin normallik dağılımına bakılarak hangi analizlerin yapılacağına karar verilmiştir. Ortalama, standart sapma ve frekans dağılımları verilmiş, değişkenler arası farkların belirlenmesinde Mann Whitney U ve Kruskal Wallis H testleri, ölçek puanları arası ilişkinin belirlenmesinde Pearson Korelasyon katsayısından yararlanılmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde, çalışma grubunda yer alan çocukların cinsiyet ve yaşlarına göre Kusche Duygu Envanteri ile OSBED Arkadaşlık Becerileri ve Duyguları Yönetme Becerileri puanları, ölçek puanları arası ilişkiyi gösterir korelasyon bulgularına yer verilmiştir.

Tablo 1’de çocukların Kusche Duygu Envanteri ile Arkadaşlık Becerileri ve Duyguları Yönetme Becerileri puanlarının cinsiyete göre Mann Whitney U Testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 1. Çocukların Kusche Duygu Envanteri ile Arkadaşlık Becerileri ve Duyguları Yönetme Becerileri Puanlarının Cinsiyete Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{x}	Ss	Sıra Ort.	MWU	
						Z	p
Kusche Duygu Env.	Kız	55	45,14	4,05	62,47	-0,423	0,672
	Erkek	66	44,36	5,29	59,77		
Arkadaşlık Becerileri	Kız	55	54,38	9,00	68,66	-2,199	0,028*
	Erkek	66	49,80	11,73	54,61		
Duyguları Yönetme Becerileri	Kız	55	45,98	10,12	65,13	-1,183	0,237
	Erkek	66	42,96	12,80	57,56		

*p<0,05

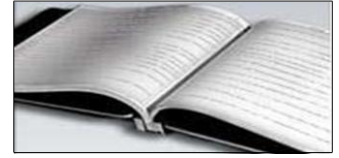
Tablo 1’e göre, çocukların Kusche Duygu Envanteri puanı ve OSBED Duygularını Yönetme Becerileri puanında cinsiyete göre anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). OSBED Arkadaşlık Becerileri puanı ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark vardır ($p<0,05$). Kız çocukların arkadaşlık becerileri puan ortalaması ($\bar{x}=54,38$) erkek çocukların puan ortalamasından ($\bar{x}=49,80$) anlamlı düzeyde yüksektir. Buna göre; çocukların duygusal kavramları tanımları ile duygularını yönetme becerilerinin cinsiyet değişkeninden etkilenmediği, arkadaşlık becerilerinin ise kız çocuklarda erkek çocuklardan daha yüksek düzeyde olduğu söylenebilir.

Tablo 2’de çocukların Kusche Duygu Envanteri ile Arkadaşlık Becerileri ve Duyguları Yönetme Becerileri puanlarının yaşa göre Kruskal Wallis H Testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 2. Çocukların Kusche Duygu Envanteri ile Arkadaşlık Becerileri ve Duyguları Yönetme Becerileri Puanlarının Yaşa Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

	Yaş	N	\bar{x}	Ss	Sıra Ort.	Kruskal Wallis	
						H	p
Kusche Duygu Env.	4	21	43,33	4,23	48,14	4,839	0,089
	5	43	45,86	4,22	68,47		
	6	57	44,36	5,19	60,11		
Arkadaşlık Becerileri	4	21	46,90	10,13	43,19	11,52	0,003*
	5	43	50,65	9,95	55,78		
	6	57	54,64	10,95	71,50		
Duyguları Yönetme Becerileri	4	21	36,80	11,83	38,14	11,85	0,003*
	5	43	44,90	10,65	61,69		
	6	57	46,68	11,47	68,90		

*p<0,05

Tablo 2'ye göre, çocukların Kusche Duygu Envanteri puanında yaşa göre anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). OSBED Arkadaşlık Becerileri ve Duygularını Yönetme Becerileri puanları ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir fark vardır ($p<0,05$). Çocukların Arkadaşlık Becerileri ve Duygularını Yönetme Becerilerinden aldıkları puanların yaş ile birlikte artış gösterdiği, 4 yaşındaki çocukların puanının 5 ve 6 yaşındaki çocukların puanlarından, 5 yaşındaki çocukların puanının 6 yaşındaki çocukların puanlarından düşük olduğu görülmektedir. Buna göre; çocukların duygusal kavramları tanımalarının onların yaşından anlamlı ölçüde etkilenmediği, arkadaşlık becerileri ve duyguları yönetme becerilerinin ise yaşın artması ile birlikte artış gösterdiği söylenebilir.

Tablo 3'te çocukların Kusche Duygu Envanteri ile Arkadaşlık Becerileri ve Duyguları Yönetme Becerileri puanları arasındaki korelasyon analizi sonuçları verilmiştir.

Tablo 3. Çocukların Kusche Duygu Envanteri ile Arkadaşlık Becerileri ve Duyguları Yönetme Becerileri Puanları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

		Kusche Duygu Envanteri	Arkadaşlık Becerileri	Duygularını Yönetme Becerileri
Kusche Duygu Envanteri	r	1	0,233	0,106
	p		0,005	0,125
	N	121	121	121
Arkadaşlık Becerileri	r	0,223	1	0,827
	p	0,005		0,000
	N	121	121	121
Duyguları Yönetme Becerileri	r	0,106	0,827	1
	p	0,125	0,000	
	N	121	121	121

Tablo 3'e göre, çocukların Kusche Duygu Envanteri puanı ile OSBED Arkadaşlık Becerileri puanı arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu ilişki güçlü olmamakla birlikte, pozitif yönlüdür ($r=0,233$). Çocukların Kusche Duygu Envanteri puanı arttıkça Arkadaşlık Becerileri puanları da artmaktadır. Buna göre; çocukların duygusal kavramları tanıma düzeyleri arttıkça arkadaşlık becerilerinin de arttığı söylenebilir. Tablo'da ayrıca OSBED Arkadaşlık Becerileri ile Duyguları Yönetme Becerileri puanları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=0,827$). Çocukların Duyguları Yönetme Becerileri puanı arttıkça Arkadaşlık Becerileri puanları da artmaktadır. Buna göre; çocukların duygularını yönetebilme beceri düzeyleri arttıkça arkadaşlık becerilerinin de arttığı söylenebilir.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Çalışmada, çalışma grubunda yer alan okul öncesi çocukların arkadaşlık becerilerinin cinsiyet değişkeninden etkilendiği, arkadaşlık becerilerinin kız çocuklarda erkek çocuklardan daha iyi olduğu belirlenmiştir. Genellikle duyguları tanıma ve kontrol etmede, kız çocukları erkeklerden daha yetenekli, daha duyarlı, daha empatik ve sosyal olarak daha uygun tepkiler verebilen bir yapıya sahip oldukları görülmektedir. Özellikle dili kullanma becerileri yönünden kızların erkeklerden daha iyi olduğu ve bu durumun duygularını açıklamada onları daha

deneyimli kıldığı bilinmektedir. Kız çocukların, fiziksel kavga gibi duygusal tepkileri keşfederek fiziksel kavga tepkileri yerine geçecek sözcükleri kullanmada erkeklerden daha becerikli oldukları belirlenmiştir (Brody & Hall, 1993; Davis, 1995; Tezel Şahin ve Cevher, 1998). Duygularla ilgili bu farklılığın kız çocuklarının arkadaşlık becerilerini de olumlu yönde etkilediği söylenebilir. Bunun yanında, kız ve erkek çocuklarının mizacının farklı olması ve anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarının cinsiyete göre farklılık göstermesinin de etkili olabileceği düşünülebilir. Çünkü genel olarak, anne-baba tutumları çocuğun cinsiyetinden etkilenmektedir (Özyürek ve Tezel Şahin 2012) ve anne-babaların benimsedikleri tutumlar, çocukların öncelikle kendilerine yönelik düşüncelerine ve değerlendirmelerine, daha sonra diğer kişilerle kuracakları ilişkilerine yön vermektedir (Gündüz, 2016). Türk toplumunda kız çocukları, erkeklere oranla daha baskıcı ve otoriter tutumla yetiştirilmektedir. Erkek çocukların bağımsızlığa yönelik hareketleri hoşgörü ile karşılanırken, kız çocuklarının kısıtlanması ve kendini ifade etmesine izin verilmemesi onların bağımlı, çekingen, kaygılı bir kişilik geliştirmelerine neden olabilmektedir (Mangır ve Başar, 1993'den Akt.: Gürsoy ve Aral, 2001). Bu konuda Begde (2015) yaptığı çalışmada, okul öncesi dönem çocuğa sahip annelerin, kız çocuklarına karşı tutumlarının erkek çocuklarına olduğundan daha izin verici olduğunu belirlemiştir.

Çocukların yaşı arttıkça arkadaşlık becerileri ve duyguları yönetme becerilerinin olumlu yönde arttığı belirlenmiştir. Bu bulgu, alan yazında yer alan bilgilerle doğru orantılıdır. Çocuklar duyguları bebeklikten itibaren tanımaya, ayırt etmeye ve anlamaya başlamaktadırlar ve duyguların kontrolü yaşla birlikte artmaktadır. Özellikle iki yaşından sonra, dil gelişimine paralel olarak duygular daha kolay ifade edilebilmekte; duyguları yer ve zamana bağlı olarak kontrol etme yeteneği, üç yaşından itibaren gelişmektedir. Okul yıllarında ise, çocukların duygularını toplumsal değerlere göre ifade ve kontrol etme yeteneğinin geliştiği görülmektedir (Bar-On, 2000; Bayhan ve Artan, 2004; Köse, 2009).

Çalışmada, çocukların duygusal kavramları tanıma düzeyleri ve duygularını yönetebilme becerileri arttıkça arkadaşlık becerilerinin de arttığı belirlenmiştir. Duygular, akıl yürütme ve mantıksal düşünmeyle birlikte çalışmaktadır. Özellikle beyin gelişimine paralel olarak, çocuklar duygularını yerinde ve zamanında ifade edebilecek ve kontrol edebilecek olgunluğa ulaşmakta, serabral korteks olgunlaştıkça çocuklar kendilerini olumsuz davranışlara itecek güçlü duygularını bastırabilmektedirler (Hsyon, 1994; Schilling, 2009). Aile ortamı içindeki duygusal etkileşimlerin fazla olması, çocuğun duygusal gelişimini de olumlu yönde etkilemektedir. Duygular, sosyal bağların kurulmasının temelini oluşturmaktadır. Çocuğun anne-babası, kardeşleri, arkadaşları ve öğretmenleriyle olumlu ilişkiler kurması, sosyalleşmesi için önemlidir. Yakın çevresinin çocuğun duygusal gelişimini desteklemesi, kendi duygusal tepkileriyle çocuklara doğru model olmaları ve güvenli bir ortam sunmaları çocukların gözlem yapmasına ve uygun duygusal tepkileri öğrenmelerine fırsat verecek; ileride kendini ifade edebilen, sağlıklı iletişim kurabilen, paylaşabilen, kurallara uyan, başkalarına duyarlı, karşılaştığı problemlerle başa çıkabilen, duygularını kontrol edebilen, benlik ve özgüveni gelişmiş bir birey olmasını sağlayacaktır (Senemoğlu, 2004; Ceylan, 2009; Gürkan, 2009). Çocuğun duygusal gelişiminde, özellikle oyun olmak üzere işbirliği gerektiren etkinliklere katılımı hem duygusal yönden rahatlamasını ve duygusal tepkilerini kontrol altına almasını hem de kendine güvenli ve düşüncelerini ifade eden bir kişilik geliştirmesini destekleyecektir (Poyraz ve Dere, 2003; Kocayörük, 2004).

Duyguları tanıma ve kontrol etme becerileri ile sosyal ve akademik becerilerin yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Yapılan çalışmalar, çocukların duygusal ve sosyal becerilerinin

desteklenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Aydoğdu ve Samancı (2016), ilkökul öğrencileriyle yaptıkları çalışmada öğrencilerin duygusal gelişimlerinin akademik başarıyı olumlu yönde etkilediğini, öğretmenlerin başarılı öğrencilerin duygularını ifade etme, özgüven, özsaygı, sorumluluk ve kendini ifade etme gibi becerilerde diğer öğrencilere göre farklı özelliklere sahip oldukları görüşünde olduklarını belirlemişlerdir. Özyürek ve Ceylan (2014), okul öncesi dönem çocuklarda sosyal becerilerin desteklenmesine ilişkin okul öncesi öğretmenleri ve velileri ile yaptıkları nitel bir çalışmada, öğretmen ve ebeveynlerin çocuklarda gözledikleri istendik sosyal beceriler yanında, çeşitli nedenlerden kaynaklanan sosyal beceri eksikliklerinin de olduğunu, sosyal becerilerin geliştirilmesinde kullandıkları yöntemlerin her zaman etkili olmadığını ve bu konuda eğitim gereksinimleri olduğunu ifade etmişlerdir. Özyürek, Yavuz ve Begde (2014), okul öncesi çocuklarla yaptıkları çalışmada, sosyal becerileri yeterli olan okul öncesi çocukların çocuk-ebeveyn, çocuk-okul personeli, ebeveyn-okul personeli sözel ve davranışsal etkileşimlerinin, sosyal becerileri yaşlılarından geri olanlara göre daha fazla olduğunu, çocukların sosyal becerileri ile yakın çevresindeki yetişkinlerin model olmasının önemli bir etkiye sahip olduğunu saptamışlardır. Ömeroğlu ve arkadaşları (2015), çalışmalarında okul öncesinde sosyal beceri eğitim programına dahil edilen çocukların sosyal becerilerinde, böyle bir programa katılmayan çocuklara göre uygulama öncesinden uygulama sonrasına daha fazla bir artış olduğunu saptamışlardır. Okul öncesi dönemden itibaren, çocukların sosyal becerilerinin geliştirilmesine yönelik sosyal beceri temelli eğitim programları hazırlanması ve bu programlardan tüm çocukların faydalanmasını sağlayacak uygulamaların yürütülmesi gerektiği görülmüştür. Yapılan çalışmalar, erken yaşlardan itibaren uygulanan sosyal beceri eğitiminin çocukların topluma uyumu, akran ilişkileri, problem çözme ve oyun becerileri, okuldaki sosyal ilişkileri ve akademik becerilerini desteklediğini (Gülay, 2009; Carol et al, 2009; Aydoğan, 2009) ortaya koymuştur. Tüm bunlardan hareketle, çocuklarda sosyal becerilerin geliştirilmesinde, onların sosyal performanslarının belirlenerek bütüncül bir yaklaşımla eğitiminin önemli olduğu söylenebilir (Avcıoğlu, 2003; Bacanlı, 2012).

5. ÖNERİLER

Çalışmadan elde edilen bulgular ve alan yazın bilgileri ışığında, çocuklara erken yaşlardan itibaren diğer çocuklarla nasıl etkileşim kuracaklarını, duyguları nasıl tanımlayacaklarını, kendilerini nasıl kontrol edeceklerini, anlaşmazlıkları nasıl çözebileceklerini öğretmek gerektiği söylenebilir. Duyguları tanımanın sonucunda çocuklar karşısındaki kişilerin duygularını anlamlandırabilecek, kendi duygularını ifade edebilecek ve yönetebilecek, daha sonrasında ise olumlu arkadaşlık ilişkileri geliştirebilecektir. Arkadaşlık ilişkilerinin artması sonucunda daha fazla kişiyle etkileşime girmek farklı duygu durumlarını anlamaya katkı sağlayacaktır. Bu şekilde, çocuğun duygusal ve sosyal deneyimleri artacak ve bu durumun onun gelişim sürecine katkısı da artacaktır. Duygusal ve sosyal deneyimlerin erken yıllardan itibaren edinilmesi, gelişim sürecini de olumlu etkileyecektir. Fakat çocuklar, çeşitli nedenlerle tüm duygusal durumları tanıma ve sosyal becerileri edinmeye yönelik deneyimler sunacak ortamlara sahip olamamaktadırlar. Bunun için, çocukların duyguları tanıma, anlamlandırma, yönetme ve arkadaşlık becerilerinin desteklenmesi gerekmektedir. Konuyla ilgili olarak okul öncesi eğitim döneminde aile ve öğretmen eğitimleri yapılabilir. Duygusal ve sosyal becerileri geliştirmeye yönelik eğitim programları uygulanabilir, çocukların gereksinimlerine yönelik etkinlikler hazırlanıp uygulanabilir.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 59 Ocak - Şubat 2017

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

Çocuğun ilk ve en önemli çevresini oluşturan aile bireyelerine, çocuğa karşı tutum ve davranışlarında tutarlı ve kararlı olmaları önerilebilir. Oyun, çocuğun duygularını en rahat ifade edebileceği alan olduğundan oyunun bu özelliğinden yararlanılarak çocuğa duygularını yansıtmaya fırsatı sağlanabilir. Anne-baba ve diğer yetişkinlerin, kendi yaşadıkları duyguları ifade ederek çocuklarına örnek olmaları önemlidir. Çocuğun duygularına duyarlı olunarak yaşadığı duygu hakkında konuşulabilir. Çocuğun sözel ifadeleri yanında beden diline dikkat edilmesi, çocuğun etkin şekilde dinlenmesi duygularının anlaşılmasında etkili olabilir. Çocukla beraber izlenen bir film, okunan bir hikâyeye sonrası kahramanların duyguları ve duyguların sonucu olarak sergiledikleri davranışlar hakkında konuşulabilir. Çocuğun olumsuz davranışlarına odaklanmak yerine olumlu davranışları vurgulanabilir ve çocuk bu davranışlarından dolayı övülebilir. Çocukların şiddet içerikli bilgisayar oyunları veya televizyon programları izlemeleri engellenebilir, şahit oldukları durumlar karşısında duygularını ifade etmelerine fırsat verilebilir.

Araştırmacılara farklı bir bakış açısıyla benzer çalışmalar yapması önerilebilir. Özellikle anne-baba ve öğretmenlerin sosyal ve duygusal becerileri ile çocukların sosyal ve duygusal becerileri karşılaştırılabilir. Konuyla ilgili deneysel çalışmalar yapılabilir.

6. KAYNAKÇA

- Arda, T. B. (2011).** Alternatif Düşünme Stratejilerinin Desteklenmesi Programının Okul Öncesi Çocuklarının Sosyal Becerileri Üzeri Etkililiğinin Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Ataman, A. (2005).** Bebeklik dönemi (0-2 yaş) ve yeni yürüme döneminde (2-3 yaş), Gelişim ve Öğrenme (Ed.: A. Ataman), Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Atay, M. (2011).** Erken Çocukluk Döneminde Gelişim II. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Avcıoğlu, H. (2003).** Okul öncesi dönemdeki çocuklara sosyal becerilerin öğretilmesinde işbirlikçi öğrenme yöntemi ile sunulan öğretim programının etkinliğinin incelenmesi. OMEP Dünya Konsey Toplantısı ve Konferansı, 5-11 Ekim, Ya-Pa, İstanbul.
- Aydoğan, Y. (2009).** Cinsel gelişim (203-226), Eğitim Psikolojisi (Ed.: N. Aral, T. Duman), İstanbul: Kriter Yayınları.
- Aydoğan, Y., Özyürek, A. ve Gültekin Akduman, G. (2015).** Erken Çocukluk Döneminde Gelişim. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Aydoğdu, F. ve Samancı, O. (2016).** Çocuklarda duygusal gelişim ve başarı arasındaki ilişkiler, Akademik Bakış Dergisi, 56, 625-633.
- Bacanlı, H. (2012).** Sosyal Beceri Eğitimi (4.baskı), Ankara: Pegem Akademi.
- Bar-on, R. (2000).** Emotional and social intelligence; Insight from the emotional quotient inventory. *The Handbook of Emotional Intelligence*. San Francisco; Jossy-Bass A Wiley Company.
- Bayhan, S. P. & Artan, İ. (2004).** *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*. İstanbul: Morpa.
- Brody, L. R. & Hall, J. A. (1993).** Gender and Emotion, Handbook of Emotions, New York: Guilford Press.
- Carol M. Rockhill, C. M., Ann Vander Stoep, Mccauley, E. & Katon.W. J. (2009).** Social competence and social support as mediators between comorbid depressive and conduct problems and functional outcomes in middle school children, Journal of Adolescence. 32, 535-553.
- Ceylan, Ş. (2009).** Vineland Sosyal- Duygusal Erken Çocukluk Ölçeğinin Geçerlik-Güvenirlilik Çalışması Ve Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Eden Beş Yaş Çocuklarının Sosyal-Duygusal Davranışlarına Yaratıcı Drama Eğitiminin Etkisinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Creswell, J. W. (2016).** Research Design Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approachs (Çev. Bursal, M.) Nicel Yöntemler, Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları, ss. 155-181., 4.Baskıdan Çeviri (2.baskı) (Çev. Ed. Selçuk Beşir Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Davis, T. L. (1995).** Gender differences in masking negative emotions: ability or motivation. *Developmental Psychology*. 31(4), 660-667.
- Driscoll, M. P. (2012).** Öğretim Süreçleri ve Öğrenme Psikolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Dumont, C. & Paquette, D. (2013).** What about the child's tie to the father? A new insight into fathering, father–child attachment, children's socio-emotional development and the activation relationship theory, *Early Child Development and Care*, 183 (3-4), 430-446.
- Goldstein, H., Kaczmarek, L. A. & English, K. M. (2002).** *Promoting social communication: Children with developmental disabilities from birth to adolescence.* Baltimore, Maryland: Paul H. Brookes Publishing Co, 6.
- Gresham, F.M., Sugai, G. ve Horner, R.H. (2001).** Interpreting outcomes of social skills training for students with high-incidence disabilities. *Exceptional Children*, 67(3), 331-344.
- Guralnick, M. J., Hammond, M. A., Connor, R. T. & Neville, B. (2006).** Stability, change, and correlates of the peer relationship of young children with mild developmental delays, *Child Development*, 77(2), 312-324.
- Gülay, H. & Akman, B. (2009).** Okul Öncesi Dönemde Sosyal Beceriler, Ankara: Pegem Akademi.
- Gündüz, Z. B. (2016).** Ortaöğretim Öğrencilerinin Okul Tükenmişliği ile Kendine Saygı ve Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Karabük.
- Gürsoy, F. ve Aral, N. (2001).** Baba yoksunluğu olan ve olmayan çocukların bağımlılık eğilimlerinin incelenmesi, 1.Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu (2000'li Yıllarda Aile Hizmetleri) Kitabı ss:244-251. (Ed. A. M. Aktaş, Ç. Ankan, V. Duyan, S. İGİ, Ü. Onat ve E. Ünlü), 9-11 Mayıs/Ankara. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. Ankara: H.Ü. Aile Hizmetleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Bilim Serisi, no: 117.
- Johnson, B. & Christensen, L. (2014).** Educational Research Qantitative, Qualitative, And Mixed Approaches (4th ed.) Eğitim Araştırmaları, Nicel, Nitel ve Karma Yaklaşımlar (Çev. Ed. Demir, S. B.), Ankara: Eğiten Kitap.
- Fazlıoğlu, Y. (2009).** Sosyal gelişim. Eğitim Psikolojisi (Ed. N.Aral ve T. Duman), (135-153), İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Gander, M. J. & Gardiner, H. W. (2004).** *Çocuk ve Ergen Gelişimi.* (Çev. B. Onur). (5. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Güngör, A. (2003).** Toplumsal ve duygusal gelişim (93-124), Gelişim ve Öğrenme (Ed. A.Ulusoy). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gürkan, T. (2009).** *İlköğretime Hazırlık ve İlköğretim Programları.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi.
- Hyson, M. C. (1994).** *The Emotional Development of Young Children.* U.S.A.: Teacher College Pres.
- Kapıkıran, N., İvrendi, A. & Adak, A. (2006).** Okul öncesi çocuklarında sosyal beceri: Durum saptaması. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19(1), 20-28.
- Kocayörük, A. (2004).** *Duygusal Zeka Eğitiminde Drama Etkinlikleri.* Nobel.

- Köse, N. (2009).** *7- 13 yaş çocuklarının duygusal zeka düzeyleri.* Yüksek Lisans Tezi Ondokuz Mayıs Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Mukay Yüksel, M. (2009).** Okul Sosyal davranış ölçeklerinin (OSDÖ) Türkçeye uyarlanması. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 9(3),1605-1650.
- Ömeroğlu, E., Büyüköztürk, Ş., Aydoğan, Y., Çakan, M., Özyürek, A., Gültekin Akduman, G., Kılıç Çakmak, E., Günindi, Y., Çoban, A., Yurt, Ö., Koğar, H., Karayol, S. (2015).** Okul öncesi sosyal beceri eğitim programı pilot çalışmasının değerlendirilmesi, Uluslararası Aile Çocuk ve Eğitim Dergisi, 7, 72-89.
- Ömeroğlu, E., Büyüköztürk, Ş., Aydoğan, Y., Çakan, M., Kılıç Çakmak, E., Özyürek, A., Gültekin Akduman, G., Günindi, Y., Kutlu, Ö., Çoban, A., Yurt, Ö., Koğar, H., Karayol, S. (2014).** Okul öncesi sosyal beceri değerlendirme ölçeği öğretmen formunun geliştirilmesi: geçerlik ve güvenilirlik analizleri, 21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum, Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3 (8), 37-46.
- Ömeroğlu, E., Büyüköztürk, Ş., Aydoğan, Y., Çakan, M., Özyürek, A., Gültekin, G., Günindi, Y., Kutlu, Ö., Çoban, A., Ceylan, Ş., Özaydın, L., Sert, N., Yurt, Ö., Koğar, H., Karayol, S., Ceyhan, A.T., Atabey, D., Oğuz, T. (2012).** Okul Öncesi Sosyal Beceri Destek Projesi Eğitim Kitapları Seti: Öğretmen Kılavuz Kitabı. Ankara: Fikriale Görsel İletişim Hizmetleri.
- Özabacı, N. (2006).** Çocukların sosyal becerileri ile ebeveynlerin sosyal becerileri arasındaki ilişki üzerine bir araştırma, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16 (1), 164.
- Özaydın, L. (2006).** Arkadaşlık Becerilerini Geliştirme Programının Özel Gereksinimi Olan ve Olmayan Okul Öncesi Çocuklarının Sosyal Etkileşimlerine Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özgün, Ö. (2015).** *Çocuk gelişimi kuramları.* (Ed. Figen Turan ve Arzu İpek Yükselen). Her Yönüyle Okul Öncesi Eğitim-1. Ankara: Hedef Yayıncılık.
- Özyürek, A. & Ceylan, Ş. (2014).** Okul öncesi çocuklarda sosyal becerilerin desteklenmesi konusunda öğretmen ve veli görüşlerinin belirlenmesi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 35 (1), 99-114.
- Özyürek, A., Yavuz, N. F. & Begde, Z. (2014).** Okul öncesi çocukların sosyal beceri ile çevresindeki yetişkin etkileşimleri arasındaki ilişki, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 16 (2), 115-134.
- Özyürek A, Tezel Şahin F. (2012).** Anne-baba olmak ve anne-babaların çocuk yetiştirme tutumları İçinde: *Anne Baba Eğitimi* Ed.: T. Güler, 2.baskı, Pegem Akademi, Ankara.
- Poyraz, H. & Dere, H. (2003).** *Okulöncesi Eğitiminin İlke ve Yöntemleri.* Ankara: Anı.
- Schilling, D. (2009).** *Duygusal Zeka Beceri Eğitimi Uygulamaya Yönelik Pratik Bir Model ve 50 Aktivite,* (Karahana F.T., Yalçın B.M., Yılmaz M., Sardoğan M.E. Çev.). Ankara: Maya Yayıncılık
- Senemoğlu, N. (2004).** *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya.* Ankara: Gazi Kitabevi.

- Senemoğlu, N. (2012).** *Gelişim Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya* (14. baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Snow, P.C. & Powell, M.B. (2008).** Oral language competence, social skills and high-risk boys: what are juvenile offenders trying to tell us?, *Children & Society*. 22, 16–28.
- Sørhe, M., Amlund Hagen, K. & Ogden, T. (2008).** Social competence and antisocial behavior: continuity and distinctiveness across early adolescence, *Journal of Research on Adolescence*, 18(1), 121-144.
- Tezel Şahin, F. ve Cevher, F. N. (1998).** *Aile-Çocuk İletişimi*. 3. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi'nde sunulmuş bildiri , İstanbul Üniversitesi
- Ünsal, Ö.F. (2010).** Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Eden 60-72 Aylık Çocukların Sosyal Duygusal Uyumları İle Davranış Sorunları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Westwood, P. (1993).** Commonsense Methods for Children with Special Needs Strategies for the Regular Classroom. London.
- Yazgan İnanç, B., Bilgin, M. ve Atıcı, M. K. (2007).** *Gelişim Psikolojisi: Çocuk ve Ergen Gelişimi* (3. baskı). Ankara: Pegem A yayıncılık, 117, 123.
- Yu, S. Y., Ostrosky, M. M. & Fowler, S. A. (2011).** Children's Friendship Development: A Comparative Study, *ECRP*, 13(1), 1-16.
- Yüksel, G. (2001).** Öğretmenlerin sahip olmaları gereken davranış olarak sosyal beceri. *Milli Eğitim Dergisi*, 150.
- Yükselen, A. İ. (2011).** Okul öncesi dönem çocuğunun davranışını etkileyen sosyal ve psikolojik faktörler. (Ed.) G. Uyanık Balat, *Okul Öncesi Eğitimde Sınıf Yönetimi*. Ankara: Eğiten Kitap.